

Pratarmė

Atlikėjiškasis muzikos matmuo ilgą laiką glūdėjo mokslinių tyrinėjimų paraštėse, tuo tarpu į jį savaip atsigręžę meniniai tyrimai, nors ir sparčiai plintantys, vis dar yra naujovė. Įvairiuose kultūros baruose, taip pat ir muzikos atlikėjų mene, performatyvumas tik visai neseniai buvo pripažintas rašytiniam muzikos aspektui lygiaverčiu tyrimų objektu. Požiūriai į šį kultūrinį reiškinį ir atlikėjų bei muzikos tyrinėtojų sąveika nuolat kito. Šiuo metu muzikos atlikimo menas yra tapęs reikšminga tarptautinio muzikologinio diskurso dalimi, garsinei kūrinio realizacijai ir atlikėjui-interpretatoriui išskylančioms problemoms skiriama vis daugiau dėmesio.

Teatro performatyvumo studijos kaip akademinė disciplina (ar veikiau įvairių kultūrologinių ir antropologinių priečių samplaika) iškilo XX a. 7-ajame dešimtmetyje, o muzikos atlikimo tyrimų pagausėjimas tarptautiniame kontekste siejamas su naująja muzikologija (XX a. 9–10 dešimtmečiai). Šios teorinės paradigmos įtakoje tyrinėjant muzikos atlikimo meną neretai sujungiama istorinė, empirinė ir psichologinė analizė, pasitelkiamos kultūros studijos, teksto hermeneutika ir semiotika, atlikimo praktika. Naujas teorines prieitis ir metodologijas skatina ir sparti meninių tyrimų raida, suteikianti reikšmingų įžvalgų ir postūmių iš šį meną praktikuojančių tyrėjų perspektyvos.

Pirmosiomis moderniomis interpretacijos tyrimų publikacijomis laikomi Charleso Seashore'o (XX a. pradžia), Dirko Jano Povelio (1977), Gabrielio Bengtssono ir Gabrielio Gabrielssono (1977) darbai, kuriuose nagrinėjama ekspresyvioji laiko raiška atliekant muziką. Vėliau vis daugiau dėmesio empiriniuose muzikos atlikimo tyrinėjimuose buvo skiriama atlikėjų kūno judesiams ir reakcijoms, vizualiesiems komponentams, atlikimo ir pasiruošimo jam psichologijai.

Vienas problemiškesnių interpretacijos tyrinėjimo aspektų – efemeriška, neapčiuopiama atlikimo meno prigimtis, tad neatsitiktinai didžiulę reikšmę tyrinėjant XX a. interpretacijos meną turi garso įrašų technologijos. Kaip tik su pastarosiomis susijusi didžioji dalis nūdienos atlikimo meno studijų. 2004–2009 m. penkiuose Jungtinės Karalystės universitetuose veikė Menų ir humanitarinių mokslų tarybos Įrašytos muzikos istorijos ir analizės tyrimų centras (CHARM), kurio pagrindinė tyrimų sritis buvo įrašuose užfiksuotų interpretacijų mokslinė analizė, duomenų bazės sukūrimas. Nuo 2009 m. CHARM veiklą penkiaais naujais projektais tęsė Muzikos atlikimo kaip kūrybinės praktikos tyrimų centras (CMPCP), pagal kurio numatytą programą buvo gilinamasi į gyvą muzikavimą ir atlikėjo kūrybiškumą. Tarp ryškiausių juose dirbusių asmenybių galima paminėti tokius muzikologus kaip Ericas Clarke'as, Nicholas Cookas, Danielis Leechas-Wilkinsonas, Johnas Rinkas ir kt.

Ypatingai populiarį prieigą tyrinėjant muzikos interpretacijos meną yra psichologiniai, kognityviniai tyrinėjimai. Tuo vėlgi daugiausia užsiima anglosaksiškoji muzikologija (galima paminėti žymųjį Johną Slobodą ir jo aplinkos mokslininkus). Kai kurių muzikologų darbuose apie interpretaciją pasitelkiamos ne tik estetikos, psichologijos žinios, bet ir fiziologija, tikslieji mokslai. Savita atlikimo studijų pakraipą, glaudžiai persipinanti su meniniais tyrimais, yra atlikimo mokslas (*performance*

science). Antai Londono Karališkojo muzikos koledžo Atlikimo mokslo centre didžiausias dėmesys skiriamas muzikos atlikimo tyrimų ir tikslųjų mokslų sąsajoms, edukaciniams momentams, praktinei pagalbai atlikėjams ruošiantis koncertiniam pasirodymui, kuriama technologinių naujovių infrastruktūra (pavyzdžiui, „Atlikimo simulatorius“ – virtuali koncertinį pasirodymą simuliuojanti terpė). Meninius tyrimus muzikos srityje intensyviai plėtoja Helsinkio Sibeliaus akademijos „DocMus“ doktorantūros mokykla, Orfėjo institutas Gente, kitos Europos muzikos aukštosios mokyklos, susibūrusios į AEC – Europos aukštųjų muzikos mokyklų ir konservatorijų asociaciją.

Nemažai muzikos atlikimo menu yra domėjęsi filosofai (Romanas Ingardenas, Peteris Kivy's, Lydia Goehr) ir semiotikai (Jeanas-Jacques'as Nattiez, Naomi Cumming, Eero Tarastis), labai svarbi muzikos atlikimo praktikų atsaka – senosios muzikos studijos ir muzikos interpretacijos „autentiškumo“ svarstymai (Arnoldas Dolmetschas, Thurstonas Dartas, Nicholas Kenyonas ir kt.). Pastaraisiais dešimtmečiais gerokai daugiau dėmesio muzikos atlikimo menui teikia ir tradicinės pakraipos muzikologai ar muzikos teoretikai (Edwardas T. Cone'as, Jonathanas Dunsby's, Josephas Horowitzas, Josephas Kermanas, Jimas Samsonas, Richardas Taruskinas ir kt.); suprantama, savo išvalgas neretai verbalizuoja ir patys atlikėjai (tarp žymiausių – Paulis Badura-Skoda, Charlesas Rosenas, Alfredas Brendelis, Danielis Barenboimas, Gidonas Kremeris ir kt.) bei meno tyrėjai.

Lietuvoje muzikos interpretacijos problemas kaip muzikologai teoretikai ir muzikos kritikai yra tyrinėję Marieta Azizbekova, Edmundas Baltrimas, Edmundas Gedgaudas, Eugenijus Ignatonis ir Donatas Katkus, kurio knyga *Muzikos atlikimas: istorija, teorijos, stiliai, interpretacijos* (2006, II leidimas 2013 m.) iki šiol yra vienintelė išsami teorinė studija apie muzikos interpretaciją lietuvių kalba. 2014 m. pasirodė atlikimo meno semiotinę teoriją siūlanti šių eilučių autorės monografija *Fortepijoninis atlikimas: visuomenė, muzikinis kanonas ir naujieji diskursai* anglų kalba.

Šios rinktinės straipsniai buvo parengti ruošiantis 2014 m. rugšėjo 25 d. vykusiam Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Meninių tyrimų ir atlikimo studijų platformos HARPS organizuotam 1-ajam meninių tyrimų ir atlikimo studijų simpoziumui „Menų funkcijos kultūriniuose ir socialiniuose procesuose“. Sumanytas kaip Lietuvos mokslo tarybos finansuoto kultūrinės plėtros projekto „Atlikėjo polifunktionalumas muzikiniuose, kultūriniuose ir socialiniuose procesuose“ dalis, simpoziumas buvo rengiamas turint tikslą panagrinėti muzikos, teatro ar šokio atlikėjui priskiriamus vaidmenis įvairiuose sociokultūriniuose kontekstuose, pagrįsti daugiafunkcionalumo svarbą šiuolaikinio atlikėjo veiklai ir inovatyviomis meno ir mokslo tyrimų idėjomis prisidėti prie Lietuvos atlikimo meno plėtros. Aktualias atlikimo sampratos pokyčių dabarties menuose, performatyvumo muzikoje ir teatre, kūrybos, atlikimo ir suvokimo sąveikų problemas jame nagrinėjo aštuoniolika muzikos, šokio ir teatro sričių menininkų-tyrėjų, meno doktorantų ir mokslininkų iš LMTA ir kitų šalies institucijų.

Rinkinio tekstai sugrupuoti į penkias dalis. Pirmą, skirtą atlikėjo polifunktionalumo idėjai išskleisti, pradedą Rūtos Lipinaitytės straipsnis apie smuikininko

koncertmeisterio vaidmenis, kintančius orkestrui muzikuojant su dirigentu arba be jo. Mykolas Bazaras nagrinėja improvizacijos reikšmę klasikinio nūdienos pianisto veikloje, o Eglė Šeduikytė-Korienė aptaria profesinius ir socialinius daugiaplanės Katalikų Bažnyčios vargonininko profesijos aspektus.

Trys straipsniai skirti kūrybos, atlikimo ir suvokimo sąveikoms nagrinėti. Eglė Kižytė-Ramonienė analizuoja parodijos raiškos būdus ir atlikimo specifika Vytauto Barkausko ir Dmitrijaus Šostakovičiaus dainose, Gabija Rimkutė ir Judita Žukienė apibūdina sakralumo raiškos būdus Olivier Messiaeno fortepijoninėje kūryboje ir šioje muzikoje užkoduotų prasmų identifikavimo reikšmę atlikėjui bei klausytojui, o Saulė Šerytė pristato prancūziškuosius baroko vokalinės muzikos ornamentus, aptartus žinomo to meto autoriaus Michelio Pignoletto de Montéclairo traktate *Muzikos principai*.

Pasiūlymus, kaip nūdienos muzikinių iššūkių akivaizdoje galima būtų tobulinti klasikinio pianisto įgūdžius ir suvokimo procesą, savo publikacijoje apie nykstančias ribas tarp įvairių muzikos stilių ir muzikavimo praktikų pateikia Motiejus Bazaras. Atlikimo sampratos pokyčiai aptariami ne tik muzikos, bet ir kitų dabarties menų kontekstuose: Raimonda Bitinaitė-Širvinskienė svarsto apie scenografo ir daikto teatre performatyviąją funkciją, o Gilija Žukauskienė brėžia šokio estetikos perspektyvas performatyvumo kontekste.

Istorinių ir kultūrinių meno praktikų kontekstų skiltį pradeda Žilvino Smalio ir Eglės Juciūtės-Matilienės tekstai apie pučiamųjų instrumentų – fagoto ir fleitos – technikų ir vaidmens specifika. Rolandas Aidukas pateikia istorinę choro muzikos Lietuvoje nuo senųjų amžių iki XX a. pradžios apybraižą, o Ramunė Kryžauskienė atskleidžia ryškiausius Birutės Vainiūnaitės atlikimo meno bruožus, įvietindama pianistės interpretacijas šių dienų kontekste.

Siekiant pabrėžti išskirtinį atlikimo studijų ir meninių tyrimų tarpdalykiškumą, straipsnių rinktinė baigiama menininko ir meno funkcijas visuomenėje aptariant sociologiniu ir psichologiniu atžvilgiais. Rasos Aukštuolytės straipsnyje nagrinėjami psichosocialiniai styginių kvarteto narių tarpusavio sąveikos dėsningumai, Laima Vilimienė analizuoja „prekės ženklo“ problematiką, remdamasi Giuseppe's Verdi operų pavyzdžiu, o Lina Navickaitė-Martinelli apibendrina rinkinio tematiką, svarstydamą apie atlikėjo vaidmenį ir vertę sociokultūrinuose procesuose, naujus muzikos atlikimo meno pateikimo, suvokimo ir tyrinėjimo horizontus.

Tarptautiniuose kontekstuose pastaruoju metu vis ryškėjant atlikimo studijų ir meninių tyrimų tendencijoms, tikimės, kad ši rinktinė, kaip ir ją inspiravęs projektas bei simpoziumas, pasitarnaus šių tyrimų sričių plėtrai ir savitam pritaikymui Lietuvoje. Derinant mokslines teorines ir meno praktikų įžvalgas, įmanu išsamiai įvertinti estetinius bei sociokultūrinius muzikos, teatro ir šokio atlikėjų veiklos procesus, pateikti sistemiską šių įvairialypių menų analizę ir prisidėti kuriant tarpdisciplininio atlikimo meno tyrinėjimo modelius.

*Lina Navickaitė-Martinelli
Vilnius, 2014 m. gruodis*

Foreword

The performative dimension of music has been traditionally situated at the margins of mainstream musicology, while the artistic research based on performing practice, although spreading rapidly, is still at the stage of innovation. Performativity – in several fields of culture, including also the art of music performers – has of late been acknowledged as an equally important object of study as the written aspect of music. Although interpretation history is rather short, the attitudes towards this cultural phenomenon have been constantly and rather dramatically changing in the course of time, as well as interrelations among music creators, performers, and those who evaluate their art, whether as listeners, music critics, or music scholars. Nowadays, the art of musical performance seems to have gained room in mainstream musicological discourses; the sounding realization of a musical work, as well as the problems arising to its performer-interpreter, have received increasing scholarly attention.

Studies of theatre performativity as an academic discipline (or, rather, a combination of various culturological and anthropological methods) emerged in the 1960s, while the rise of the research into musical performance is mostly related to the trends of new musicology (1980s–1990s). Under the influence of this theoretical paradigm, research of the art of musical performance often combines historical, empirical and psychological analysis, cultural studies, hermeneutics, semiotics, and performance practice. New theoretical methods are also provided by the rapid spread of artistic research, which offers significant insights and impulses to the field from the perspective of the practitioners of this art.

Works by Charles Seashore (at the beginning of the 20th century), Dirk-Jan Povel (1977), Gabriel Bengtsson and Gabriel Gabrielsson (1977), where the expressive timing in performance is examined, are considered the first modern publications into interpretation research. Later on, with the development of empirical research of musical performance, more and more attention was paid to the performers' bodily movements and reactions, visual components of performance, the psychology of a concert performance and preparing for it.

Perhaps the most problematic aspect of investigating musical interpretation is the ephemeral, intangible nature of the art of music performance. Not by chance such a great importance in analyzing the art of interpretation of the 20th century is attributed to the sound recording technologies. It is precisely sound recordings that the majority of contemporary performance research deals with. Between 2004 and 2009 five British universities collaborated within the AHRC Research Centre for the History and Analysis of Recorded Music (CHARM), the main research aim of which was that of promoting musicological analysis of sound recordings, as well as creating the CHARM online discography and other research tasks. Since 2009 CHARM activities have been continuing with five new research projects under the umbrella of the AHRC Research Centre for Musical Performance as Creative Practice (CMPCP), which have focused on live musical performance and creative mu-

sic-making (works by Eric Clarke, Nicholas Cook, Daniel Leech-Wilkinson, John Rink, and others).

An especially popular theoretical approach to musical performance art is psychological and cognitive research, again mostly tackled in the British musicological environment (one cannot but mention John Sloboda and his followers). In the works of some scholars who deal with musical performance, not only the knowledge on aesthetics or psychology, but also that of physiology and exact sciences are employed. A particular field of performance study, sometimes closely related to artistic research, is performance science. For instance, at the Centre for Performance Science of the Royal College of Music (London), relationships between music performance research and exact sciences, the educational perspective, and practical help to artists willing to enhance their performances is of high relevance, as well as creating a technologically innovative infrastructure (such as the Performance Simulator, a virtual medium simulating the situation of a concert performance). Artistic research in music is being actively developed at the Sibelius Academy DocMus School in Helsinki, the Orpheus Institute in Ghent, and many other European institutions of higher music education, mainly under the umbrella of AEC, The European Association of Conservatoires.

The art of musical performance has been of significant interest to philosophers (Roman Ingarden, Peter Kivy, Lydia Goehr) and semioticians (Jean-Jacques Nattiez, Naomi Cumming, Eero Tarasti); an important field of research into performance practice are the early music studies and reflections on the authenticity of music performance (Arnold Dolmetsch, Thurston Dart, Nicholas Kenyon, among many others). During recent decades much more attention to the art of performance has been paid from the part of mainstream musicology and music theory (Edward T. Cone, Jonathan Dunsby, Joseph Horowitz, Joseph Kerman, Jim Samson, Richard Taruskin and others); naturally, music performers (among the most famous ones – Paul Badura-Skoda, Charles Rosen, Alfred Brendel, Daniel Barenboim, Gidon Kremer, etc.) as well as artistic researchers tend to verbalize their insights.

In Lithuania, problems of music interpretation have been tackled by such musicologists-theorists and music critics as Marieta Azizbekova, Edmundas Baltrimas, Edmundas Gedgaudas, Eugenijus Ignatonis and Donatas Katkus, whose book *Performance of Music: History, Theories, Styles, Interpretations* (2006, 2nd edition 2013) is until now the only comprehensive theoretical study on musical interpretation in the Lithuanian language. In 2014, a monograph in English written by the author of these lines, *Piano Performance in a Semiotic Key: Society, Musical Canon and Novel Discourses* appeared, which offers a semiotic theory of performance art.

The articles for the present publication were prepared for the 1st Symposium of Artistic Research and Performance Studies *Functions of the Arts in Cultural and Social Processes* organized by the LMTA Headquarters for Artistic Research and Performance Studies (HARPS), which took place on September 25, 2014 at the Lithuanian Academy of Music and Theatre. Being a part of the cultural development project “A Performer’s Polyfunctionality in Musical, Cultural and Social Processes”,

funded by the Research Council of Lithuania, the symposium was held with the aim of investigating the roles ascribed to a performer of music, theatre or dance in various sociocultural contexts, to ground the importance of multifunctionality in the activities of a contemporary performer, and, with the innovative ideas of scientific and artistic research, to support the development of performance art in Lithuania. Eighteen artists-researchers, artistic doctorate students and scholars from the LMTA and other institutions within the fields of music, dance and theatre delivered papers on topical issues of the changes in the concept of performance in contemporary arts, performativity in music and theatre, and interrelationships of creation, performance and reception.

The texts of this collection are grouped into five parts. The first one, dedicated to the idea of a performer's polyfunctionality, begins with Rūta Lipinaitytė's article on the roles of a violinist concertmaster which alter depending on whether an orchestra is playing with or without a conductor. Mykolas Bazaras investigates the importance of improvisatory skills to the activity of today's classical pianist, while Eglė Seduikytė-Korienė discusses the professional and social nuances of the multifaceted profession of a Catholic Church organist.

Three articles are devoted to the investigation of the interrelationships between creation, performance and reception. Eglė Kižytė-Ramonienė analyzes the techniques of parody and the specifics of its performance in the songs by Vytautas Barkauskas and Dmitry Shostakovich; Gabija Rimkutė and Judita Žukienė reflect on the signs of sacredness in the piano works of Olivier Messiaen as well as the significance of identifying the meanings coded in this music both for the performer and the listener; Saulė Šerytė presents French Baroque ornaments as discussed in the treatise *Les principes de musique* by the famous author of that time, Michel Pignolet de Montéclair.

Motiejus Bazaras, in his article on the vanishing boundaries between music styles and playing practices, presents some suggestions on how the current musical challenges may be overcome by improving the skills and the perception process of a classical pianist. The changes of the concept of performance are discussed not only in the musical contexts, but also in those of other arts: Raimonda Bitinaitė-Širvinskienė reflects on the performative function of a scenographer and an object in theatre, while Gilija Žukauskienė draws the perspectives of dance aesthetics in the context of performativity.

The part on the historical and cultural contexts of artistic practices features the articles by Žilvinas Smalys and Eglė Juciūtė-Mateliienė on the specifics of techniques and roles of the wind instruments, the bassoon and flute. Rolandas Aidukas presents a historical outline of choral music in Lithuania until the beginning of the 20th century, and Ramunė Kryžauskienė reveals the most distinctive features of Birutė Vainiūnaitė's performance art, by situating the pianist's interpretations within the contemporary context.

In an attempt to emphasize the intrinsic interdisciplinarity of both performance studies and artistic research, the collection of articles ends with discussions on

the functions of an artist and art in society from the sociological and psychological perspectives. Rasa Aukštuolytė in her article examines the psycho-social features of string quartet members' interaction, Laima Vilimienė analyzes the issue of art as a cultural product based on the example of operas by Giuseppe Verdi, and Lina Navickaitė-Martinelli concludes the topics of the collection by reflecting upon a performer's function and value in socio-cultural processes, as well as on the new horizons of presenting, perceiving and analyzing the art of musical performance.

While both performance studies and artistic research are rapidly developing in international contexts of music-related research, we do hope that this collection of articles, as well as the project and the symposium behind it, shall serve as an inspiration for the development and a specific adaptation of these research areas in Lithuania. By combining the scientific-theoretical and artistic practice-based insights it is possible to examine in a comprehensive manner the aesthetic and socio-cultural processes of the activity of performers in music, theatre and dance, to provide a systematic analysis of these multifaceted arts, and to contribute to the development of interdisciplinary models for studying the art of performance.

Lina Navickaitė-Martinelli
Vilnius, December 2014